

**MEĐUPOVEZANOST ZAŠTITE
OKOLIŠA I LJUDSKIH PRAVA U
BIH: DETEKCIJA KLJUČNIH
TRENDOVA**

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG
SARAJEVO

Pripremu i izdavanje ove publikacije finansijski je podržala Fondacija Heinrich Böll. Za stavove i mišljenja iznijete u publikaciji odgovorni su sami autori i autorice, a ne Fondacija Heinrich Böll.

Međupovezanost zaštite okoliša i ljudskih prava u BiH: detekcija ključnih trendova

Autor: Harun Mulić

Zenica, 2024.

Sadržaj

Uvod.....	4
Glavni problemi u oblasti zaštite okoliša.....	5
Društvene, historijske i geografske relacije zaštite okoliša i ljudskih prava.....	6
Zakonski aspekti zaštite okoliša u BiH.....	8
Sudska zaštita okoliša u BiH.....	9
Zagađenost zraka u BiH.....	15
Upravljanje otpadom u Bosni i Hercegovini kroz objektiv rodne ravnopravnosti, društvene jednakosti i smanjenja siromaštva.....	17
ZAKLJUČAK.....	18
LITERATURA.....	19

Abstract

Cilj ovog rada je da prikaže i definiše zajedničke probleme i poveznice između zaštite okoliša i ljudskih prava, te uvidi zašto se takvi problemi održavaju na svakodnevni život ljudi i onemogućavaju ostvarenje neke od osnovnih ljudskih prava. Na taj način će se ukazati na ključne probleme koji se javljaju u oblasti zaštite okoliša a koji su usko i međusobno povezani s nekim osnovnih ljudskih prava. Rad će teorijskom analizom i empirijskim pokazateljima pokušati prikazati realno stanje, obuhvatit će se analiza regulatornog međunarodnog pravnog okvira i pravne okoliša zaštite okoliša u BiH koji regulišu ovu oblast kako bi se utvrdili njegovi nedostaci i problemi koji postoje u implementaciji. U tom pogledu bit će opisani različiti mehanizmi zaštite koji postoje u pozitivno-pravnim propisima koji se primjenjuju u BiH, ali samim tim i potrebu većeg učešća građana kada se govori o pitanjima vezanim za zaštitu okoliša, jer kroz praksu je vidljivo da se samo na taj način može postići efikasnija i bolja zaštita okoliša, koja na kraju rezultiraju pozitivnim ishodom za život svakog čovjeka. Kroz ovaj rad bit će prikazani pozitivne i negativne strane koje se odnose na zaštitu okoliša odnosno šta je sve potrebno učiniti kako bi se poboljšala zaštita okoliša a pored toga i unaprijedila zaštita ljudskih prava i životni standard svih ljudi pogotovo socijalno – ugroženih i marginaliziranih skupina.

Ključne riječi: zaštita okoliša, ljudska prava, rodna ravnopravnost, društvena jednakost, održivi razvoj, klimatske promjene.

Uvod

Zaštita okoliša je od izuzetne važnosti za cjelokupan život na Zemlji. Ova tema postaje sve značajnija s obzirom na klimatske promjene, koje utječu na sve aspekte života i izazivaju brojne probleme. Okvir za ljudska prava pruža snažno moralno i pravno opravdanje za hitnu akciju u zaštiti životne sredine u cilju dobrobiti svih ljudi. Države imaju jasne obaveze da spriječe štetne posljedice degradacije okoliša u kontekstu ljudskih prava. Također, preduzeća su odgovorna za poštivanje ljudskih prava, ne smiju nanositi štetu i trebaju postupati s dužnom pažnjom u svom poslovanju. U slučaju štete po ekološka i ljudska prava, i države i preduzeća imaju obavezu da omoguće pristup efikasnim pravnim lijekovima.

Refleksije klimatskih promjena osjećaju se i u Bosni i Hercegovini, gdje neminovno utiču na zdravlje ljudi. U tom kontekstu, postavljaju se pitanja o primjeni međunarodnih konvencija i protokola, kao i nacionalne legislative, te (ne)kažnjavanju neodgovornih pojedinaca čiji postupci dodatno pogoršavaju klimatske promjene i uništavaju osnovne uvjete za dostojanstven život, poput prava na čistu vodu, čist zrak, pravo na zaposlenje i primanje plate potrebne za život, pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu, javni prijevoz itd.

Također, važno je da nadležni organi preduzmu konkretnije i efikasnije mjere za zaštitu okoliša, omogućavajući svim ljudima ostvarivanje prava zagarantovanih međunarodnim dokumentima i ustavom Bosne i Hercegovine. Samo tada može se govoriti o adekvatnoj zaštiti okoliša i ljudskih prava u punom smislu.

1

¹ United nations development group „Human rights and the environment“ 2017. Dostupno na link <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-03/Human-Rights-and-the-Environment.pdf>

IZAZOVI U OBLASTI ZAŠTITE OKOLIŠA

Bosna i Hercegovina suočava se s brojnim problemima u oblasti zaštite okoliša, a posebno se ističu socio-ekonomski i institucionalni izazovi. Proces pridruživanja BiH Evropskoj uniji jedan je od glavnih pokretača reformi u ovoj oblasti, s posebnim naglaskom na harmonizaciju domaćeg zakonodavstva s zakonodavstvom EU. Pored usvajanja zakonske regulative, provedbenih propisa, pravila i procedura, BiH je ratificirala mnoge međunarodne sporazume i izradila niz strateških dokumenata koji predstavljaju osnovu za kontinuirani rad na reformama u sektoru okoliša.

Nadležnosti za zaštitu okoliša u Bosni i Hercegovini podijeljene su na nekoliko administrativnih nivoa. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je glavni organ koji je odgovoran za pitanja zaštite okoliša, razvoja i korištenja prirodnih resursa na državnom nivou. U okviru ovog ministarstva djeluje i Odjel za zaštitu okoliša, čiji su zadaci koordinacija i saradnja s nadležnim institucijama na svim nivoima vlasti, sudjelovanje u implementaciji međunarodnih sporazuma, rad s međunarodnim organima u oblasti okoliša, te priprema i realizacija projekata iz oblasti zaštite okoliša.

Dugoročnu zaštitu okoliša na državnom nivou osigurat će uključivanje zahtjeva, potreba i ciljeva zaštite okoliša u planske i razvojne dokumente, čime se nastoji osigurati bolja i učinkovitija zaštita okoliša.

2

3

² Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Dostupno na link <http://www.mvteo.gov.ba/Content/Read/zastita-okoline> 30.01.2018

³ Kada se govori o institucionalnim problemima, tu se u prvom redu misli na nepoštivanje zakona a tome još doprinose i blage kazne koje su propisane, zatim ne se vrši adekvatan nadzor nad primjenom svih zakona i drugih podzakonskih akata u ovoj oblasti.

DRUŠTVENE, HISTORIJSKE I GEOGRAFSKE RELACIJE ZAŠTITE OKOLIŠA I LJUDSKIH PRAVA

Za međunarodne eksperte u oblasti ljudskih prava, ova prava su povezana s pravima na okoliš, uključujući pravo na čist zrak, vodu i zemljište, kao i minimum zdravstvenih standarda. S druge strane, okolišni filozofi, koji planetu tretiraju kao živi organizam, naglašavaju više poštovanje ekosistema nego pojedinačnih ljudskih prava.

Za mnoge sociologe, ljudska prava i okoliš su primarno socio-politička pitanja. Okolišni resursi često su predmet eksploatacije od strane ekonomski bogatih i politički moćnih, što šteti slabijima i siromašnima. Ova eksploatacija često dovodi do direktnog uništavanja okoliša i ograničenja resursa za lokalno stanovništvo. U okviru održivog razvoja, relacija između zaštite okoliša i ljudskih prava vezana je za ostvarivanje prava na život i razvoj u zdravoj životnoj sredini. To podrazumijeva uspostavljanje skladnog odnosa između okoliša i privrede, kako bi se osigurao zadovoljavajući životni standard, ali i očuvalo prirodno bogatstvo zemlje za buduće generacije.

U kontekstu historijskog razvoja ljudskih prava, pravo na zdrav okoliš i zaštita okoliša pripadaju takozvanoj trećoj generaciji ljudskih prava. Ova generacija odnosi se na prava na životno okruženje koje ne ugrožava zdravlje i egzistenciju ljudi, te prava budućih generacija na to isto. Upravo kroz pristup treće generacije ljudskih prava prepoznaju se novi problemi koji koji se javljaju a koji ugrožavaju pravo na život, zdravlje i privređivanje, a koji nisu bili izraženi tokom milenija postojanja čovjeka na planeti. Stoga, ova prava spadaju u okvir primarnih ljudskih prava. Tradicionalno, čovjekova aktivnost većinom je crpila osnovne izvore egzistencije iz biosfere (hrana, odjeća, energija, stambeni prostor), dok su utjecaji iz drugih sfera (hidrosfera, litosfera, atmosfera) bili manji. Međutim, danas ta aktivnost ima utjecaj na cijeli okoliš u svim sferama, čime se stvara globalna opasnost za cijelu planetu.

4

⁴ Omer Mahmutović, Safet Velić „Zaštita okoliša u polju ljudskih prava“ Fakultet za upravu 10.07.2023. str 112 – 120

Upravo se ovom problematikom bavi treća generacija ljudskih prava. Ona stavlja akcenat na pitanje kako sačuvati i zaštititi prirodne resurse u svrhu očuvanja zdravlja i života ljudi kao i za buduće naraštaje, jer u polju brige o kolektivitetima (narodi, nacije, čovječanstvo) u osnovi je briga o budućim naraštajima.

Uništavanje zdrave životne sredine, ovisno o vrsti antropogene aktivnosti i prirodnoj sferi, može se smatrati kršenjem ljudskih prava pojedinca, stanovnika lokalne zajednice, regije i na koncu kršenjem prava svih stanovnika planete. Generalno kontaminacija ili uništenje zdravog tla (litosfera) ima uglavnom uticaj na ljudska prava pojedinaca i lokalne sredine, isti efekat na vodu (hidrosfera) uglavnom se odražava na prava stanovnike lokalne zajednice i regije, dok se narušavanje prirodnog sastava zraka (atmosfera) manifestuje ugrožavanjem ljudskih prava od lokalne do globalne zajednice.

U ovom dijelu možemo zaključiti da prvenstveno čovjek svojom aktivnošću najviše ugrožava prirodu, ali on svojim djelovanjem ugrožava zdravlje svih ljudi i na taj način svi zajedno plaćamo visoku cijenu zbog toga. Kao primjer za to, možemo navesti sve veći broj ljudi sa vrlo teškim oboljenjima i bolestima kao što su respiratorne bolesti, karcinomi, te razne druge bolesti i virusi a naročito je to prisutno u većim gradovima u BiH kao što su: Sarajevo, Zenica, Tuzla.

⁵ Ibid

ZAKONSKI ASPEKTI ZAŠTITE OKOLIŠA U BIH

Bosna i Hercegovina je suverena država sa decentralizovanom politikom koju provode upravne strukture na nekoliko nivoa. FBiH i sama ima složenu strukturu, te se sastoji od 10 federalnih jedinica - kantona.

Problematika okoliša/životne sredine nije u direktnoj nadležnosti institucija državnog nivoa BiH i potpada pod nadležnosti entitetskih nivoa vlasti. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (MVTEO) je u skladu sa Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave BiH (član. 9), zaduženo za obavljanje poslova i zadataka iz nadležnosti BiH koja se odnose na definisanje politike, osnovnih principa, koordiniranje djelatnosti i usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i institucija na međunarodnom planu u području zaštite okoliša/životne sredine, razvoja i korištenja prirodnih resursa.

Svim pitanjima iz oblasti okoliša/životne sredine koja zahtijevaju usaglašen pristup entiteta (npr. usklađivanje zakona, propisa, standarda i akcionih planova vezanih za okoliš/životnu sredinu koje predlažu upravna tijela na entitetskom nivou) vrši se i posredstvom posebnog tijela - Međuentitetsko tijelo za okoliš/životnu sredinu. U oba entiteta, kao i u BD-u, regulativa za zaštitu okoliša/životne sredine je odvojena od regulative za upravljanje prirodnim resursima. Pitanja koja se u FBiH ne regulišu na entitetskom nivou su delegirana vladama 10 kantona, odnosno nadležnim ministarstvima.

Većina ključnih strategija i zakona za zaštitu biodiverziteta, upravljanje prirodnim resursima i upravljanje prostornim podacima je usvojena na entitetskom nivou i u velikoj mjeri je usklađena.

Međutim, prisutni su ozbiljni problemi vezani za primjenu usvojenih zakona i efikasnost višeslojne, fragmentirane uprave.

6

⁶ Dr. Gabor Mesaroš „Procjena početnog stanja u oblasti upravljanja informacijama o biodiverzitetu i izvještavanju u Bosni i Hercegovini“ Maj 2017. dostupno na http://e-priroda.rs.ba/static/portal/pdf/BiH_Assessment_BHS.pdf

SUDSKA ZAŠTITA OKOLIŠA U BIH

Krivičnopravna zaštita okoliša u BiH

Ljudska ponašanja koja uništavaju ili oštećuju okoliš predstavljaju značajan predmet krivičnog zakonodavstva. Ekološki kriminalitet definira se kao skup društveno opasnih djela, uključujući činjenja ili nečinjenja koja utiču na okoliš ili njegove komponente, pri čemu racionalno korištenje i zaštita okoliša osiguravaju normalne aktivnosti čovjeka. Ovaj oblik kriminaliteta dovodi do zagađenja okoliša, čime se ugrožava život i zdravlje ljudi, kao i uništava biljni i/ili životinjski svijet. U Bosni i Hercegovini, s obzirom na njenu ustavnu organizaciju i nadležnosti, krivična djela iz oblasti ekološkog kriminaliteta propisana su u entitetskim krivičnim zakonima, kao i u Krivičnom zakonu Brčko distrikta BiH.

Krivična djela protiv okoliša

Krivična djela protiv okoliša odnose se na zagađenje zraka, zemljišta ili voda, zagađenje otpadom, korištenje uređaja ili opreme koja zagađuje okoliš, kao i uzrokovanje velikog broja smrtnih slučajeva zaštićenih vrsta. Također uključuju lov na divljač čiji je lov zabranjen, izvoz zaštićenih biljaka ili životinja itd. Za ova krivična djela propisane su kazne zatvora ili novčane kazne.

Zavisno od teritorije i krivičnog zakona koji regulira određeno krivično djelo, primjenjuje se odgovarajući zakon o krivičnom postupku. Na državnom nivou primjenjuje se Zakon o krivičnom postupku BiH, dok se na entitetskim nivoima primjenjuju Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH i Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske. U Brčko distriktu BiH primjenjuje se Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta.

Zakoni o zaštiti okoliša na entitetskom i kantonalnom nivou sadrže i prekršajne odredbe, koje propisuju kazne za fizička i pravna lica, kao i za odgovorna lica unutar pravnih lica za prekršaje regulisane tim zakonima.⁷

⁷ Fatima Mrdović „Pregled sudske prakse u Bosni i Hercegovini u oblasti zaštite okoliša“ Sarajevo 2023. Vrhovni sud FBiH dostupno na <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/124509>

Gradanskopravna zaštita okoliša

Gradanskopravna zaštita okoliša ostvaruje se propisima koji reguliraju nekoliko ključnih pitanja: ko može pokrenuti sudski postupak za naknadu štete zbog ugrožavanja okoliša, kako se postupak pokreće, šta predstavlja štetu na okolišu, kako se utvrđuje odgovornost za štetu, kome se šteta nadoknađuje i kako se takva šteta može popraviti.

Prouzrokovanje štete, kao jedan od izvora obligacija, te opća pravila za naknadu štete regulirani su Zakonom o obligacionim odnosima (ZOO). Međutim, kada je riječ o okolišu i otklanjanju štete koja nastaje uništenjem ili ugrožavanjem okoliša, postavlja se pitanje jesu li opća pravila o uzrokovanju štete dovoljno precizna, jasna i potpuna.

U okviru građanskopravne zaštite okoliša razlikujemo preventivnu i represivnu zaštitu. Preventivna zaštita odnosi se na sprečavanje nastanka štete na okolišu i može se ostvariti putem sljedećih tužbi: 1. tužba zbog imisija, 2. tužba zbog smetanja posjeda i 3. ekološka tužba. Represivna zaštita ostvaruje se podnošenjem tužbe za naknadu štete koja je nastala onečišćenjem okoliša.

Prema članu 154. stav 1. ZOO, onaj ko drugome prouzrokuje štetu dužan je naknaditi je, osim ako ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice (subjektivna odgovornost za štetu). Za štetu od stvari ili djelatnosti koje predstavljaju povećanu opasnost za okoliš odgovara se bez obzira na krivicu (član 154. stav 2. ZOO – objektivna odgovornost za štetu).

Za štetu bez obzira na krivicu odgovara se i u drugim slučajevima predviđenim zakonom (stav 3.). Pored toga, članom 156. ZOO propisano je da svako može zahtijevati od drugog da ukloni izvor opasnosti koji prijeti znatnijoj šteti njemu ili neodređenom broju lica, kao i da se uzdrži od djelatnosti koja uzrokuje uznemiravanje ili opasnost štete, ako se nastanak uznemiravanja ili štete ne može spriječiti odgovarajućim mjerama (stav 1.).

8

⁸ Fatima Mrdović „Pregled sudske prakse u Bosni i Hercegovini u oblasti zaštite okoliša“ Sarajevo 2023. Vrhovni sud FBiH dostupno na <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/124509>

Sud će na zahtjev zainteresovanog lica narediti da se preduzmu odgovarajuće mjere za sprječavanje nastanka štete ili uznemiravanja, ili da se ukloni izvor opasnosti, na trošak držaoca izvora opasnosti, ako ovaj sam to ne učini (stav 2.). Ako šteta nastane u obavljanju opštekorisne djelatnosti za koju je dobijena dozvola nadležnog organa, može se zahtijevati samo naknada štete koja prelazi normalne granice (stav 3.). Ali, i u tom slučaju se može zahtijevati preduzimanje društveno opravdanih mjera za sprečavanje nastupanja štete ili za njeno smanjenje (stav 4.).

Navedene zakonske odredbe predstavljaju pravni osnov za podnošenje ekološke tužbe. Pored opštih pravila o naknadi štete koja su regulisana u ZOO, odgovornost za djelatnosti opasne po okoliš je regulisana i Zakonom o zaštiti okoliša FBiH u Poglavlju XII: Finansiranje šteta u okolišu i odgovornost za štetu u okolišu (lex specialis). Prema odredbama člana 116. Zakona, onaj koji obavlja djelatnost opasnu po okoliš (operator) odgovoran je za štetu nanесenu tom djelatnošću ljudima, imovini i okolišu (stav 1.), a mogućnost da djelatnost opasna po okoliš prouzrokuje štetu se procjenjuje na osnovu načina rada postrojenja, vrste i koncentracije supstanci koje se upotrebljavaju ili nastaju tom aktivnošću, korištenja genetički modificiranih organizama ili mikroorganizama, meteoroloških uslova, kao i vremena i mjesta nastanka štete (stav 2.).

Posebno se propisuje da pogoni i postrojenja kao što su rudnici, nalazišta mineralnih ulja ili rafinerije, postrojenja za snabdijevanjem gasom i topljenje metala, termoelektrane, koksne peći, postrojenja za proizvodnju i obradu metala i minerala, hemijska postrojenja, postrojenja za tretman, termičku obradu i skladištenje otpada, postrojenja za tretman otpadnih voda, klaonice, bojaonice i kožare, postrojenja za proizvodnju papira, brane i hidroenergetska infrastruktura, gasovodi ili naftovodi i skladišta tekućih atmosferskih gasova predstavljaju opasnost po okoliš zbog načina na koji se njima upravlja, zbog materijala koje koriste ili djelatnosti koja se u njima obavlja (stav 3.).

9

⁹ Fatima Mrdović „Pregled sudske prakse u Bosni i Hercegovini u oblasti zaštite okoliša“ Sarajevo 2023. Vrhovni sud FBiH dostupno na <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/124509>

Ukoliko više operatera zajedno obavlja djelatnost opasnu po okoliš, odgovornost snose zajednički (stav 4.). Za remedijaciju lokacije na kojima je pogon i postrojenje prestao sa radom ili djelatnost trajno zaustavljena, odgovornost snosi posljednji operater (stav 5.). Propisani su i izuzeci od odgovornosti, pravo oštećenog na informacije o okolnostima koje su od uticaja na dokazivanje da je neka djelatnost prouzrokovala štetu, naknada za štetu u okolišu, te je predviđeno osnivanje Fonda za zaštitu okoliša Federacije BiH, koji je i osnovan posebnim zakonom, sa ciljem unapređenja razvoja ekonomske organizacije povoljne po okoliš, sprečavanja štete po okoliš, provođenja mjera za otklanjanje nastale štete u okolišu; očuvanja zaštićenih prirodnih područja; motivisanja i unapređenja korištenja najboljih raspoloživih tehnika ili alternativnih rješenja povoljnih za zaštitu okoliša; i unapređenje i razvoj svijesti javnosti o zaštiti okoliša i istraživanje okoliša.

U Zakonu o zaštiti životne sredine Republike Srpske, u posebnom poglavlju (XI – Građanska odgovornost za štetu nanесenu životnoj sredini) regulisano je pitanje odgovornosti za štetu. Posebnim odredbama je propisana obaveza pravnog i fizičkog lica da u obavljanju svoje aktivnosti osigura zaštitu životne sredine, i to: primjenom i provođenjem propisa o zaštiti životne sredine; održivim korištenjem prirodnih resursa, dobara i energije; uvođenjem energetski efikasnijih tehnologija i korištenjem obnovljivih prirodnih resursa; upotrebom proizvoda, procesa, tehnologija i prakse koji manje ugrožavaju životnu sredinu; preduzimanjem mjera prevencije ili otklanjanja posljedica ugrožavanja i štete po životnu sredinu, vođenjem evidencije o potrošnji sirovina i energije, ispuštanju zagađujućih materija i energije, klasifikaciji, karakteristikama i količinama otpada; kontrolom aktivnosti i rada postrojenja koji mogu predstavljati rizik ili prouzrokovati opasnost po životnu sredinu i zdravlje ljudi, i drugim mjerama u skladu sa zakonom (član 118. stav 1).

10

¹⁰ Fatima Mrdović „Pregled sudske prakse u Bosni i Hercegovini u oblasti zaštite okoliša“ Sarajevo 2023. Vrhovni sud FBiH dostupno na <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/124509>

Prema odredbi iz člana 119. stav 1. istog zakona, zagađivač koji prouzrokuje zagađenje životne sredine odgovara za nastalu štetu po načelu objektivne odgovornosti, a za zagađivanje životne sredine je odgovorno i pravno i fizičko lice koje je nezakonitim ili nepravilnim djelovanjem omogućilo ili dopustilo zagađivanje životne sredine (član 119. stav 2.). Ako šteta nanosena životnoj sredini ne može da se sanira odgovarajućim mjerama, lice koje je prouzrokovalo štetu odgovorno je za naknadu u visini vrijednosti uništenog dobra (član 120. stav 2.).

Odgovorno lice koje obavlja djelatnost opasnu po životnu sredinu dužno je da osigura sredstva za naknadu eventualne štete, kao i da pruži garancije za osiguranje plaćanja naknade troškova u toku i poslije obavljanja djelatnosti (član 124. stav 1. i 2.), a kao djelatnosti opasne po životnu sredinu su označene one koje predstavljaju značajan rizik za ljude, imovinu ili životnu sredinu: upravljanje lokacijama koje su opasne za životnu sredinu, oslobađanje genetički modifikovanih organizama i oslobađanje mikroorganizama.

Propisano je i kada je isključena odgovornost za štetu. U članu 125. Zakona je propisano da svako lice koje pretrpi štetu ima pravo na naknadu štete, koje se ostvaruje zahtjevom za naknadu štete koji se može podnijeti neposredno odgovornom licu postrojenja ili osiguravaču odgovornog lica kod koga je nastala šteta (st. 1. i 2.). Ako je više zagađivača odgovorno za štetu nanosenu životnoj sredini, a udio pojedinih zagađivača nije moguće odrediti, troškove snose solidarno (stav 3.). Postupak pred sudom za naknadu štete je hitan. Zakonom je predviđeno i da Republika Srpska zadržava pravo na naknadu štete ako nema drugih lica koja imaju to pravo, te da se na sva pitanja o odgovornosti za štetu nanosenu životnoj sredini koja nisu posebno uređena ovim zakonom shodno primjenjuju odredbe propisa kojim se regulišu obligacioni odnosi.

Zakonom o zaštiti životne sredine Brčko distrikta BiH je u Glavi XV – Građanska odgovornost za štetu nanosenu životnoj sredini regulisana odgovornost za djelatnosti opasne za životnu sredinu, sanacija štete nanosene životnoj sredini, teret dokazivanja, izuzeci od odgovornosti pristup informacijama o odgovornim osobama, pravila za davanje prava nevladinim organizacijama, i dužnost odgovornih osoba da nadoknade štetu.

11

¹¹ Fatima Mrdović „Pregled sudske prakse u Bosni i Hercegovini u oblasti zaštite okoliša“ Sarajevo 2023. Vrhovni sud FBiH dostupno na <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/124509>

Prema odredbi člana 106. Zakona, ukoliko se šteta nanosena životnoj sredini ne može sanirati odgovarajućim mjerama, tada je osoba koja je prouzrokovala štetu odgovorna za naknadu u visini uništenog dobra.

Visina naknade treba biti približna ekonomskoj i ekološkoj vrijednosti uništenog dobra iz životne sredine. Ukoliko se ta vrijednost ne može utvrditi uobičajenim postupcima, tada sud treba odrediti visinu štete. Ukoliko je pravna osoba prouzrokovala štetu nenamjerno ili slučajno ili ukoliko bi je isplata potpune štete dovela u oskudicu, sud može smanjiti iznos naknade na razuman nivo. Brčko distrikt je dužan izvršiti naknadu štete ukoliko nema drugih osoba odgovornih za nastalu štetu.

Upravnopravna zaštita okoliša

Zakonima o upravnom postupku u Bosni i Hercegovini su regulisani postupci organa uprave kada u upravnim stvarima, neposredno primjenjujući propise, rješavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima građana, pravnih lica ili drugih stranaka. Zakonima o upravnim sporovima u Bosni i Hercegovini je regulisan postupak u kojem sudovi odlučuju o zakonitosti akata kojima organi uprave koja imaju javna ovlaštenja rješavaju o pravima i obavezama pojedinaca i pravnih lica u pojedinačnim upravnim stvarima. Zaštita okoliša u Bosni i Hercegovini se ostvaruje i u postupcima koji su regulisani navedenim zakonima, u skladu sa načelom učešća javnosti i pristupa informacijama, prema kojem javnost ima pravo učestvovati u postupcima koji se vode na zahtjev operatera i investitora u skladu sa odredbama ovih zakona ili drugim propisima, pravo na zaštitu u upravnim i sudskim postupcima, i pravo na jednak pristup informacijama o okolišu bez obzira na pol, dob, vjersku i rasnu pripadnost.

¹² Fatima Mrdović „Pregled sudske prakse u Bosni i Hercegovini u oblasti zaštite okoliša“ Sarajevo 2023. Vrhovni sud FBiH dostupno na <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/124509>

INTERAKCIJE IZMEĐU RODNE RAVNOPRAVNOSTI, DRUŠTVENE JEDNAKOSTI, SIROMAŠTVA I IZAZOVA U SEKTORU OTPADA U BiH

Bosna i Hercegovina suočava se s kompleksnim izazovima koji povezuju rodnu ravnopravnost, društvenu jednakost, siromaštvo i sektor upravljanja otpadom. Ovi problemi su međusobno isprepleteni, a njihov uticaj na zajednice posebno je izražen među ranjivim grupama. Rodna ravnopravnost je ključna za postizanje društvene jednakosti. U BiH, žene često imaju ograničen pristup resursima i odlučivanju, što otežava njihovu sposobnost da utiču na politike upravljanja otpadom. Istraživanja pokazuju da žene, posebno u ruralnim područjima, igraju vitalnu ulogu u upravljanju otpadom, ali se njihove potrebe i perspektive često zanemaruju u formuliranju javnih politika. Društvena nejednakost dodatno komplicira situaciju. Siromašni slojevi društva često žive u područjima s lošijom infrastrukturom i pristupom uslugama upravljanja otpadom. Ovaj nedostatak može dovesti do lošijih sanitarnih uslova i povećanog rizika od bolesti, što dodatno pogoršava situaciju siromašnih zajednica.

Sektor otpada u BiH se suočava s brojnim izazovima, uključujući nedostatak adekvatne regulative, infrastrukture i javne svijesti o važnosti pravilnog upravljanja otpadom. Nepravilno odlaganje otpada ne samo da zagađuje okoliš, već i pogoršava životne uslove, što posebno pogađa ranjive grupe, uključujući žene i djecu.

13

¹³ Claudia Strambo, Lisa Segnestam i Belma Jahović „Upravljanje otpadom u Bosni i Hercegovini kroz objektiv rodne ravnopravnosti, društvene jednakosti i smanjenja siromaštva“ august 2021., dostupno na https://esap.ba/wp-content/uploads/2022/04/GESEP_Waste-DB_BOS_WEB.pdf

Kombinacija ovih faktora stvara spiralu siromaštva i nejednakosti, gdje žene i siromašne zajednice ostaju na marginama odlučivanja i resursa, te su na taj način upotpunosti zapostavljeni u tom pogledu. Kako bi se postigla održiva rešenja, potrebno je posvetiti veću pažnju kako bi se ovi problemi počeli što prije rješavati a naročito se to odnosi na donosioce odluke i njihove pristupe u kontekstu upravljanja otpadom. Uključivanje žena u proces donošenja odluka, unapređenje obrazovanja i podizanje svijesti o važnosti ravnopravnosti i održivosti su ključni koraci ka prevazilaženju ovih izazova. Osnaživanjem žena i podrškom ravnopravnosti možemo poboljšati efikasnost sektora otpada i doprinijeti opštem napretku prema društvenoj jednakosti i smanjenju siromaštva u BiH. Na taj način će doći do poboljšanja uslova života i za ove kategorije stanovništva, jer svi oni bez obizra na svoj spol, nacionalnost, društveni ili klasni položaj, vjerska uvjerenja i slično, imaju pravo da uživaju i ostvaruju sva prava koja su im zagwarantirana pozitivno-pravnim propisima koja se primjenjuju u BiH.

¹⁴ Ibid.

ZAKLJUČAK

Zaštita okoliša je veoma važna tema o kojoj se sve više govori. Veliku ulogu u zaštiti okoliša igraju međunarodni protokoli i konvencije koje se primjenjuju u BiH, a BiH se kao subjekt međunarodnog prava obavezala na njihovu implementaciju.

Bitno je napomenuti da postoje brojni pravni dokumenti i akcioni planovi kako u BiH, tako i na nivou EU koji se provode s ciljem zaštite okoliša. Pored toga sa provođenjem postojećih dokumenata i akcionih planova, smatram, da se trebalo početi dosta ranije kako bi sačuvali planetu Zemlju. Kako bi to postiglo, moraju se uvesti strožije sankcije za fizičke i pravne osobe koje zagađuju okoliš a to će se postići izmjenama i dopunama zakona i donošenjem novih i efikasnijih instrumenata i mehanizama za provođenje međunarodnih dokumenata odnosno konvencija.

Među glavnim problemima navodi se zagađenost zraka, upravljanje otpadom i upravljanje odnosno zaštita vode. Ovi problemi posebno su izraženi u zemljama sa visokim stepenom siromaštva i nezaposlenosti. U ovom pogledu sve države na svijetu moraju poduzeti konkretne mjere koje bi dovele do smanjivanja siromaštva i nezaposlenosti, pružanju bolje zdravstvene zaštite, poboljšanju komunalnih usluga, reformu obrazovnih sistema koje bi obuhvatale adekvatno obrazovanje koje se odnosi na zaštitu okoliša itd.

Također, veoma važno je istaknuti da je čovjek glavni „krivac“ i uzrok klimatskih promjena koje nam se dešavaju i koje će postati sve učestalije i u budućnosti.

Na kraju važno je istaknuti i to da svi zajedno plaćamo cijenu ukoliko neodgovorni pojedinci zagađuju okoliš, jer se to direktno održava na naš život i zdravlje. Klimatske promjene utiče na sve ljude, mlade i stare, bogate i siromašne, zato je krajnje vrijeme da se preduzmu bolje i efikasnije mjere koje bi spasile ne samo naše živote nego i cjelokupnu planetu Zemlju te učinile život njoj boljim, lakšim i prihvatljivijim za sve ljude.

To je obaveza i odgovornost svih ljudi, te u skladu s tim moramo postupati savjesno i odgovorno, jer na ovom ispitu ne smijemo pasti i jer samo na taj način možemo sačuvati našu planetu.

LITERATURA

1. Claudia Strambo, Lisa Segnestam i Belma Jahović „Upravljanje otpadom u Bosni i Hercegovini kroz objektiv rodne ravnopravnosti, društvene jednakosti i smanjenja siromaštva“ august 2021., dostupno na https://esap.ba/wp-content/uploads/2022/04/GESEP_Waste-DB_BOS_WEB.pdf
2. Claudia Strambo, Lisa Segnestam i Belma Jahović „Zagađenost zraka/vazduha u Bosni i Hercegovini kroz prizmu rodne ravnopravnosti, društvene jednakosti i smanjenja siromaštva“ maj 2021., Bosnia and Herzegovina Environmental strategy and action plan 2030+ dostupno na <https://esap.ba/bs/zagadenost-zraka-u-bosni-i-hercegovini-kroz-objektiv-rodne-ravnopravnosti-drustvene-jednakosti-i-smanjenja-siromastva-2/>
3. Dr. Gabor Mesaroš „Procjena početnog stanja u oblasti upravljanja informacijama o biodiverzitetu i izvještavanju u Bosni i Hercegovini“ Maj 2017. dostupno na http://e-priroda.rs.ba/static/portal/pdf/BiH_Assessment_BHS.pdf
4. Fatima Mrdović „Pregled sudske prakse u Bosni i Hercegovini u oblasti zaštite okoliša“ Sarajevo 2023. Vrhovni sud FBiH dostupno na <https://vsud-fbih.pravosudje.ba/vstvfo-api/vijest/download/124509>
5. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, 30.01.2018. dostupno na <http://www.mvteo.gov.ba/Content/Read/zastita-okoline>
6. Omanović M., Pašalić O., „Energija i ekologija u održivom razvoju BiH, 2000. Bihać - Zenica str. 16, 17, 18
7. Omer Mahmutović, Safet Velić „Zaštita okoliša u polju ljudskih prava“ 10.07.2023. Fakultet za upravu str 112 – 120 dostupno na <file:///C:/Users/User/Downloads/193-Article%20Text-591-1-10-20230804.pdf>
8. United nations Development group „Human rights and the environment“ 2017. Dostupno na link <https://unsdq.un.org/sites/default/files/2020-03/Human-Rights-and-the-Environment.pdf>

